

ДА ЛИ СЕ “ПРЕЧИЦОМ” МОЖЕ СТИЋИ ДО ЗДРАВОГ БАНКАРСТВА?

У овом дебатном реферату желим да се укратко осврнем на проблематику реформисања банкарске сфере. Разматрајући један овакав парцијални (али веома важан) проблем српске привреде мора се стално имати у виду да он тешко може да буде успешно решен уколико је погрешна сама стратегија реформисања привреде, па и друштва у целини. Резултати који су постигнути у последње четири године јасно показују да нисмо извукли потребне поуке из искуства других привреда у транзицији. Уместо да учимо на грешкама других, који су пре нас имали десетогодишње искуство у транзицији, односно да користимо њихова позитивна искуства и избегавамо њихове грешке и заблуде, ми понављамо грешке управо неуспешних земаља.

* * *

Стање у нашој економији је, и после четири године “реформисања” привреде, благо речено, забрињавајуће. Од почетка сам у својим текстовима¹⁾ указивао на чињеницу да у самом моделу реформи, за који се определила нова српска политичка и економска власт, постоји озбиљна

¹⁾ Објављени у часописима Финансије бр.9-10/00, 1-2/01, 3-4/01, Економски анали бр. 12/02, 4/03, 12/03, те у Економска политика, Геополитика, Књижевне новине, Политика, Данас...

“конструкциона грешка” која ће довести до великих нежељених последица, те да је потребан битно другачији начин реформисања наше привреде.

После “српске октобарске револуције”, а непосредно пред формирање ДОС-ове владе на челу са др Зораном Ђинђићем, у децембру 2000. године, написао сам текст “Југословенска привреда на почетку трећег миленијума” који је објављен у часопису “Финансије” (број 1-2/01), где сам истакао: “Југославија се тек сада, на почетку трећег миленијума, са великим закашњењем, налази на почетку неопходних суштинских економских реформи. Заостајање од једне деценије је огроман недостатак, али и велика шанса да се избегну грешке, заблуде и лутања кроз које су прошле друге привреде у транзицији (ПУТ)”. (стр. 59)²⁾

У раду сам истакао да се “велика већина ПУТ определила за један либерални програм радикалних економских реформи који је био базиран на Вашингтонском консензусу.” (66-67) Анализирајући у раду суштину Вашингтонског консензуса и резултате који су са тим програмом постижани у неким од земаља ПУТ (Пољске и Русије које су почеле па напустиле - прва релативно брзо, 1994., а друга нешто касније, 1998. године - “увезене” програме, те Словеније која је одмах развила свој програм реформи, битно другачији од оних предлаганих из иностранства)³⁾ закључио

²⁾ Мој текст дат је у курзиву, а бројеви страница су према мојој књизи: “Транзиција - велика шанса али и опасна замка”, Никола Пашић, Београд, 2001.

³⁾ Недавно је проф. др Јоже Менцингер, ректор Љубљанског универзитета, у интервјуима које је дао за НИН (30.9.2004) и Политику (27.10.2004.) потврдио да је Србија радила много тога потпуно супротно од онога што је чинила Словенија. На питање новинара: “Шта је ваша препорука за привредни развој Србије и за стратегију која овде никако да се пронађе?” одговара: “Препоруке

сам да “искуства других ПУТ показују да су оне имале, углавном, негативна искуства са програмима економских реформи предложених (по правилу, у духу Вашингтонског консензуса) и “увезених са стране”, те да је до економског напретка у тим земљама дошло када су одбачени ти програми и разрађени сопствени.” (стр.90)

Због тога сам наглашавао: “разрађен програм економских реформи морао би да буде превасходно резултат домаће памети, да се тако једноставно изразим, који неће само слепо копирати неке универзалне рецепте који су прописани за ПУТ и који су за многе од њих, имале катастрофалне последице. Мора се имати у виду да се програм конципира зависно од циљева који се желе постићи, те да циљеви које пред себе постављамо не морају да се поклапају (и по правилу се не поклапају) са циљевима оних који нам нуде већ готове рецепте.” (стр.64-65)

Прошле су четири године од смене режима у Србији, а стање у привреди (као ни у осталим сегментима друштва) није се битније променило у жељеном позитивном правцу. Многи сматрају да је ситуација сада, ма колико то на први поглед парадоксално изгледало, много лошија. После пада једног неуспешног режима бар је постојала велика народна енергија и нада да нам предстоје “бољи дани”. Међутим, ми данас, и даље, имамо изузетно лоше стање у привреди и друштву у целини, а огромна већина грађана је, благо речено, разочарана и тешко је предвидети шта све из тога може да произађе.

немам и ништа не бих хтео да препоручујем. Странци, у најбољу руку, могу испричати своју сторију и давати савете који произилазе из уџбеника, а то знају да ураде и домаћи економисти. Остајем убеђен, да је један од најзначајнијих елемената релативно успешног развоја Словеније управо наше неслушање савета страних економиста и финансијских институција.”

Међутим, поставља се питање: да ли су се битно другачији резултати у привредној сфери могли постићи, будући да ДОС, после освајања власти у земљи, није имао свој економски програм него је прихватио решења који му је понудио Г17 плус, а која су у суштини представљали један либерални програм радикалних економских реформи преузет из Вашингтонског консензуса.⁴⁾ На бази таквог “увезеног” универзалног програма транзиције у тржишну привреду економске реформе спровођене су од стране економиста (окупљених око Г17 плус и делимично Демократске странке) - присталица либералне економске доктрине и чисте тржишне привреде, који су заузели све кључне економске ресурсе у новој власти.⁵⁾

⁴⁾ Недавно је на представљању књиге “Словенија - од Југославије до Европске уније” у Београду један од њених креатора Мојмир Мрак одговарајући на питање шта је карактерисало словеначку транзицију, одговорио: “Прво, грађуализам а затим нисмо негирали све што смо наследили из бивше Југосавије, те смо ишли мало на своју руку јер нисмо имали стандард кредитни аранжман са ММФ-ом”. А проф. др Жоје Менцингер, у наведеним интервијуима, истиче: “За економски најзначајнију сматрам нашу одлуку, коју смо донели на самом почетку, да курс толара буде пливајући насупрот предлогу са Запада да буде фиксни. Од самог почетка Централна банка Словеније чинила је све да заштити домаћу производњу. Радилa је супротно од онога што се обично очекује: мање је бринула о инфлацији, а више о томе да не дође до апресијације толара. Ми смо на неки начин спречавали апресијацију, кажем ми јер сам био члан Савета централне банке, и то нам је током најмање седам година била основна брига.”

⁵⁾ Истине ради, треба рећи да и огромна већина академских економиста припада том истом главном правцу (mainstream) економске мисли. Ако се томе дода да и веома моћни крупни капитал (како домаћи, тако и инострани) преферира управо тај модел транзиције (јер му омогућава остварење основног циља - максимизирање профита), те да га успешно и суптилно промовише (кроз средства масовног информисања - која финансира и контролише, кроз кадровска наименовања - на која утиче преко политичких партија које финансира, итд.), онда није ни чудо што се тешко могу “гласније чути” алтернативна мишљења других економиста.

Моју аргументацију против либералног програма чисте тржишне привреде као и предлог алтернативне скице за реформисање српске привреде до сада сам детаљније образлагао у више својих текстова као и на претходним саветовањима Научног друштва економиста, а заинтересовани се са њима могу детаљније упознати и на сајту <http://www.dusanic.net>. Указивао сам на негативне последице до којих ће доћи уколико се реформе буду заснивале на програмима “увезеним” из иностранства и спроводиле од стране економиста - либерала.

Тако сам још крајем 2000. и почетком 2001. године указивао до чега ће довести политика фиксног девизног курса, односно прецењеног курса динара⁶⁾ и либерализација уласка страног капитала у банкарски сектор. Данас, када су последице прецењеног курса динара тако очигледне огромна већина економиста на то указује⁷⁾ (мада су многи

⁶⁾ “Прецењени девизни курс ће за последицу да има смањење међународне конкурентности земље и изазваће, не мале, спољнотрговинске проблеме.” (Финансије, број. 9-10/00) “Одржавањем фиксног девизног курса у ситуацији када је дошло до наглог раста цена (после неконтролисаних либерализација цена одмах после септембарских избора) чини производе наших предузећа и ценовно неконкурентним, не само на иностраном, него и на домаћем тржишту (поготово када се либерализује увоз и снижавају царинске стопе, до чега долази последњих месеци). У таквој ситуацији скоро да било какав извоз постаје нерентабилан, а увоз економски веома атрактиван. Све то води брзом и забрињавајућем паду привредне активности са свим последицама које из тога следе.” (Финансије, број. 3-4/01) И ако је последњих година претходне власти спољнотрговински дефицит био висок и кретао се нешто испод 2 милијарде долара годишње, у 2001. он је износио 3, у 2002. 4, у 2003. години 4,5, а за првих десет месеци ове године спољнотрговински дефицит је достигао 6 и за целу 2004. годину износиће преко 7 милијарди долара. Не малу “заслугу” за то имао је управо нералан курс динара.”

⁷⁾ И уводни реферат за ово Саветовање који је припремио ИЕН - Институт економских наука завршава се речима: “очигледно је да су штете од прецењене вредности динара и претеране либерализације увоза све више и да

од њих подржавали такву политику курса динара на почетку реформи, чак шта више, и сматрали то најсветлијом тачком економских реформи у Србији), желео бих да се осврнем на проблематику либерализације уласка страног капитала у банкарски сектор.

* * *

У часописима Финансије (3-4/01) писао сам: “У склопу опште либерализације привреде Народна банка Југославије се, по мом мишљењу, брзо и недовољно припремљено определила за либерализацију уласка страних банака (тачније банака са иностраним капиталом) у земљи. То у ситуацији тешког стања у домаћем банкарству може да изгледа једноставно решење, како да се дође до здравог банкарског система, али се заборавља да то лако може довести до ситуације у коме ће се југословенски банкарски систем највећим делом или у целини састојати од страних банака. Стране банке би прикупили домаћу штедњу и акумулацију без гаранције да ће она у целини или бар делимично бити инвестирана у југословенску привреду. Искуство других земаља може да буде веома поучно. Тако на пример, у Аргентини су, после либерализације уласка

вишеструко превазилазе користи и зато нам остаје да још једном упутимо апел Влади и Парламенту Србије да тај концепт напусте”. Међутим, треба нагласити да ни то “напуштање” неће бити лако успешно учинити. Наиме, уравниотежење односно нормализација курса, када се годинама водила политика прецењеног курса динара и када је та прецењеност значајна, мора се извршити на један суптилан и прилично компликован начин. Нисам сигуран да то могу извршити исти они који су годинама водили погрешну монетарну политику и који су, како сам то раније истицао, “склони брзим и једноставним решењима.” (стр. 124) Једно од таквих решења била би значајна девалвација која би неминовно довела до инфлације са свим последице које из тога следе.

страних банака, за веома кратко време оне у потпуности “угушиле” све домаће аргентинске банке. Тако се сада целокупан банкарски систем земље састоји од иностраних банака које (на бази прикупљених средстава) скоро да и немају кредитне пласмане у Аргентини. Евентуално, кредите могу добити само моћне иностране компаније (на пример, *Coca cola*) које послују на овом тржишту, али банкарских пласмана, по правилу, нема у аргентинска предузећа. Брза и једноставно решења, којима је гувернер очигледно склон, не морају и, по правилу, нису најбоља.” (стр. 123)

Нешто касније, на Саветовању Научног друштва економист (Економски анали, април, 2003.) анализирајући одабрани метод приватизације, између осталог, сам истакао: “Како време одмиче остварени резултати приватизације све се више разликују од оних најављиваних на почетку. Показује се да и не постоји тако много стратешких (поготово не изузетно квалитетнијих) партнера заинтересованих за куповину наших предузећа. За релативно мали број предузећа сигурно ће (као и у свакој другој земљи) постојати заинтересовани купци. Али ту се ради о предузећима који представљају ткз. “породично сребро”, односно предузећима из области телекомуникацијама, електропривреди, хемијској и нафтној индустрији, цементарама, пиварама и слично. Цене и за “породично сребро”, које се постижу њиховом продајом кроз приватизацију су, по правилу, такве да многи са правом говоре да се ради о распродаји наших предузећа. У земљама са великим ризиком улагања капитал, по правилу, не долази сем у наведена предузећа која представљају “породично сребро”, те у банкарство и трговину где инвеститори остварују велики профити али се тиме истовремено уништава домаћа производња.”

Што се тиче проблематике уласка страног капитала у трговину овде ћу само да наведем аргументацију проф. др Јожа Менцигера (из наведених интервијуа) који, између осталог, истиче: “Сматра се да је један од индиректних ефеката страних инвестиција повећање конкуренције.⁸⁾ А ја чак тврдим да је у малој земљи тешко рећи да то повећава конкуренцију. Погледајте источноевропске земље. Ту је Словенија чак мало изузетак. У источноевропским земљама читаву трговину преузели су велики трговачки ланци. Код нас се “Меркатор” још доста успешно бори са тим великим ланцима. Али шта смо видели: “Меркатор” и сви ти велики ланци уништили су све мале трговине. Оне које су отворене раних деведесетих, мање-више су све затворене јер једноставно не могу конкурисати “Меркатору”. Сматра се да један трговац у великом ланцу узима посао седморици

⁸⁾ Интересантна су и друга размишљања проф. др Јожа Менцигера изнета у наведеним интервијуима. “Мене многи сматрају непријатељем страних инвестиција и страног власништва. Међутим, то је погрешно. Ја само тврдим: продај што мораш и не продај ништа што није неопходно. Противим се, дакле, идеализовању и идеологизацији страних инвестиција. Дакле, не видим зашто би било толико добро да сељак прода имање.

Стране инвестиције су махом продаја домаћих фирми. Ти продајеш, а они купују најбоље фирме. И ако купљена фирма улази у мултинационалну, она постаје много ефикаснија, а истовремено се њена веза са осталом домаћом привредом смањује... но она је ефикаснија као карика у мултинационалки која убире користи од повећања ефикасности... Стране инвестиције више повећавају раст онога што се назива “хумани капитал” и слично.

С наше стране ограничење страним инвестицијама постављено је Законом о приватизацији који је делимично направио предузећа приватним али са већинским власништвом инсајдера, значи радника и менаџера... За Словенију сам сигуран да је управо менаџмент, дакле “црвени директори” најзаслужнији за некакво привредно чудо... Не мислим да су страни менаџери бољи. Но, пошто не живе са радницима они могу бити безобзирнији. Такви, нажалост, постају и наши нови менаџери, за које су радници одједном некакав респроматеријал - само радна снага.”

у малим продавницама. То је ефикасније, али са становишта националне привреде ту је доста питања. И то не зато што се ту стварају монополи него је све то, по мом мишљењу, штетније због тога што се ту стварају монополи, они сад произвођаче терају на ниске цене... Ти монополи против произвођача су, по мом мишљењу, већи проблем него монополи против потрошача.”

Међутим, вратимо се проблематици либерализације банкарске сфере за инострана улагања која је извршена у Србији после смене власти, октобра 2000. године. На лоше искуство Аргентине благовремено сам указивао (почетком 2001. године, а свима је то могло да буде јасно крајем исте године када је “аргентинско привредно чудо” доживело неславан крај). С друге стране, знало се да је Словенија, неколико година пре тога (1993 -1997), завршила веома успешну рехабилитацију свога банкарског сектора али је њихово искуство, од ДОС-овске власти, било игнорисано. А управо је искуство Словенија у реструктурирању банкарског сектора за нашу земљу могло да буде од велике користи.⁹⁾

Реструктурирањем свог банкарског сектора, Словенија је покушала да следи стратегију мање развијених чланица ЕУ: прво консолидација и очување међународне конкурентности банкарског сектора, а приватизација постепено и касније, кад домаћи капитал буде у стању да бар неку од већих банака задржи у већинском власништву домаћих институција способних да ефикасно допринесу државној стратегији економског развоја.

⁹⁾ Према прилогу Фране Штиблара и Марка Волча у наведеној књизи “Словенија - од Југославије до Европске уније”.

Главни елемент реструктурирања финансијског сектора је обнова главних словеначких банака. Обнова је била потребна због великих банкарских губитака и проблема са ликвидношћу и солвентношћу. Транзициони трошкови и цена независности Словеније на крају су се, као у “црну рупу”, слили у банкарски сектор. Две највеће “старе банке” формално су стављене у програм опоравка 1993, а трећа, мања, 1994. године. Те три банке чиниле су више од 50 одсто целокупног банкарског сектора. Главни циљеви обнове били су: капитал усаглашен са међународним стандардима, позитивни cash-flow и текући приходи, смањење банкарских каматних стопа, повратак кредибилитета на међународним финансијским тржиштима и увођење основних принципа безбедног банкарства.

Дубиоза банака је, преко Агенције за санацију банака, замењена за државне обвезнице, тако да је држава постала власник банака, али не комплетног капитала. Банке су тако биле приморане на интензивну рехабилитацију изнутра. Агенција за санацију банака, установљена 1991. године, одиграла је значајну улогу у надзору банака у санацији, управљању дубиозама и, преко сервисирања државних обвезница замењених за дубиозна потраживања, у управљању делом јавног дуга.

Процедура за банке била је предвиђена у четири корака: отпис текућих губитака, замена неостваривих потраживања за обвезнице Агенције за санацију банака или државе, пребацивање сумњивих потраживања на Агенцију и ангажовање Агенције као привременог власника (супервизора) одређеног од стране државе.

До краја 1996. три словеначке банке биле су успешно опорављене, а програм рехабилитације формално им је

укинут средином 1997. године. Словенија је успела да стабилизује привреду, санира банке (касније и сектор осигурања) без значајнијег мешања међународних финансијских институција.

Трошкови рехабилитације банака могу се мерити јавним дугом приписиваним тој операцији. Словенија је за рехабилитацију банака емитовала обвезнице за 1,9 милијарди немачких марака, што је мање од 10 одсто тадашњег бруто-домаћег производа. То је оцењено као прихватљива цена рехабилитације више од половине банкарског сектора земље, посебно ако се упореди са трошковима сличних операција у западним индустријализованим земљама. Од тога, рехабилитација највеће, Нове љубљанске банке, однела је приближно половину. Поређења ради, продаја 34 процента Нове љубљанске банке белгијској компанији КБЦ 2002. донела је држави 435 милиона евра. То значи да је укупна тржишна вредност Нове љубљанске банке те године била више него двоструко већа од трошкова њене рехабилитације. Све то био је резултат добро конципиране и проведене обнове на макроекономском нивоу (Министарство финансија, Агенција за санацију банака, централна банка), као и успешне самообнове Нове љубљанске банке на микроекономском нивоу.

Када је Србија, пре четири године, почињала са реформама добро је било познато веома успешно искуство Словеније у рехабилитацији банкарског сектора. Исто тако, знало се да је у свим земљама чланицама ЕУ, најмање 80 процената капитала водећих банака у домаћем власништву, док је у економијама у транзицији, изузимајући Словенију, тај удео много нижи, а у неким случајевима близу нули.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Тако проф. др Јоже Менцингер (“Како смо обарали толар”, Економист

Ипак ми нисмо следили искуства успешних, него смо се определили за аргентински модел оздрављења банкарског сектора. Брзом либерализацијом уласка страног капитала у банкарску сферу “пречицом” смо желели да створимо привид брзог стварања здравог банкарства (као што је политиком чврстог девизног курса стваран привид стабилизације). О последицама такве неодговорне политике мало ко је тада писао. чак шта више, многи су о томе писали као о великом достигнућу Народне банке на челу са њеним гувернером.

Да би се што боље “раскрчио простор” за улазак иностраног капитала у банкарску сферу, 5. јула 2001. године покренут је, од стране Народне банке, поступак санације четири највеће српске банке (Београдска банка, Инвест-банка, Беобанка и Југобанка), које су до тада покривале око 90% послова привреде и штедње становништва.¹¹⁾ Многи су то схватили као жељу Народне банке да се изврши рехабилитација кључних српских банака и сачува домаћи

магазин) каже: “Ја се још увек поносим тиме што имамо властити банкарски систем. Негде 20 одсто банака, односно капитала је у страним рукама, а то је однос који важи у било којој западноевропској земљи, малој или великој, изузев Луксембурга који нема свој банкарски систем. Словенија га има и то ћемо покушати задржати, док су све источноевропске земље већ изгубиле банкарски систем. Ја за то не видим никаквог разлога. Ту се поставља питање националног интереса и индиректно се види да постоји национални интерес да се поседује сопствени банкарски систем, пошто је и у западноевропским земљама банкарски систем претежно у домаћим рукама.”

¹¹⁾ Неоспорно да су тада наведене четири српске банке, као уосталом и највеће словеначке банке пре рехабилитације, биле у тешком стању, те да им је била потребна санација због великих банкарских губитака и проблема са ликвидношћу и солвентношћу. Тако да није споран сам чин увођења санационог поступка, него је споран начин како је он, у случају четири српске банке, окончан.

банкарски систем који би могао да допринесе ефикасној државној стратегији економског развоја.¹²⁾

Међутим, креатори ове “операције” имали су сасвим другачије намере. Не чекајући ни истек једногодишњег законског рока о санацији Народна банка доноси одлуку (са 3.1.2002. године) о покретању стечајног поступка у наведене четири банке.¹³⁾ Тако је створен огроман слободан простор за оснивање нових банака са иностраним капиталом, које су са релативно малим оснивачким капиталом (цензус за оснивање нових банака износио је тада само пет милиона долара) могле да преузму комплетне послове “угашене” четири банке. Напоменимо да је само преузимање штедње грађана било у износу од неколико стотина милиона евра, те да су остварена и велика средства по основу трансфера немачке марке у евро.

Поред наведеног, и другим мерама олакшаван је улазак страног капитала у банкарску сферу. Једна од њих је и подржављење неколико домаћих банака у Србији. Међутим, ни то није извршено са циљем да се сачува домаћи банкарски систем који би могао да допринесе ефикасној

12) “У периоду после 5.октобра 2000. године па све до 05.07.2001. године поменуте банке су водиле интезивне преговоре са познатим иностраним банкама о својој купопродаји. У контексту овога, није тајна рећи да је Југобанка водила интезивне преговоре са CITIBANK и да су ти преговори прекинати, јер наводно Народна банка Југославије (у даљем тексту: НБЈ) није била сагласна о продаји Југобанке. Радници Југобанке су схватили одлуку НБЈ о прекиду даљих разговора, као жељу да се сачува домаћи банкарски систем у целини, те исту су радо прихватили и поздравили.” (Вид Ристановић, Осврт на ликвидацију великих пословних банака, Економски анали, број 4/03)

13) Тада се у средствима информисања појављују и документи из којих се види да је Народна банка добила “добронамерне препоруке” међународних финансијских организација, не само да поступи управо онако како је поступљено у случају стечаја, него и датум када то треба учинити и препоруку (са именима и презименима) лица са којима то треба реализовати.

државној стратегији економског развоја, него је извршено подржављење банака како би их држава могла продати и обезбедити средства за покриће буџетског дефицита. Наиме, Република Србија је по основу преузимања обавеза према Париском и Лондонском клубу и по основу девизне штедње конвертовала тако настала потраживања у капитал банке и постала њихов већински (у случају седам банака) или мањински власник. Законом је предвиђено да ће акције стечене на овај начин држава продавати домаћим (која су у приватној својини) или страним правним лицима. Јасно је од почетка било (а то потврђују и прве продаје банака) да ће се као купци појавити само страна правна лица.¹⁴⁾

Као резултат свега тога већ сада је највећа банка у Србији Рајфајзен банка која је са оснивачким капиталом од само пет милиона долара, за релативно кратко време, достигла укупну билансну активу од преко милијарде долара (тачније, 802 милиона евра, према званичним подацима Народне банке). Питање је само времена (и то релативно кратког) када ће се целокупан банкарски систем Србије састојати од банака са иностраним капиталом, са

¹⁴⁾ На тај начин Јубанка (у којој је држава, наведеном операцијом подржављења, постала већински власник) је практично већ продата странцима, продаја још две банке је у завршној фази, а и остале банке ће ускоро бити продате. У вези са овим питањима раније сам детаљније писао и, између осталог, истакао: “У случају подржављења и касније приватизације банака има доста спорних питања од којих ћемо овде указати само на неке од њих. Прво, да ли је подржављење банака извршено на законит начин (пословним банкама су без њихове воље одузете обавезе према Париском и Лондонском клубу и према старим девизним штедишама, које су претворене у акције у својини државе по књиговодственој вредности - без обзира на отписе и репрограмирање ових обавеза према крајњим повериоцима), и друго да ли је уопште у интересу земље да иде на брзу приватизацију банака (о томе ћемо рећи нешто више касније)?” (Видети детаљније: Економски анали бр. 4/03)

свим последицама које из тога произилазе, а о чему сам раније писао и благовремено упозоравао.

* * *

Мада сам се у овом као и у раније објављеним текстовима детаљније задржавао и на неким парцијалним питањима реформисања наше привреде, константно сам апеловао, а то желим и сада да истакнем *“да је потребно напустити наивно веровање економиста - либерала да ће стабилизација, либерализација и приватизација аутоматски решити све економске проблеме и бити свестан да у реформисању привреде кључну улогу има држава и њене институције, те да је потребна постапност, а не никакав радикализам у спровођењу реформи.”* (стр. 59)

На крају желео бих још једном да нагласим да ће парцијална решења у појединим сегментима привредног живота (ма колико на први поглед изгледала добра) давати слабе резултате све док се не реши главни проблем и не отклони “конструкциона грешка”, односно све док присталице либералне економске доктрине и чисте тржишне привреде (свесрдно потпомагани саветима из иностранства) буду имали кључну улогу у спровођењу економске реформе у нашој земљи.

(Децембар, 2004)